

Hoe schrijf ik een betoog?

Handleiding voor
overtuigen met tekst

Willem Koetsenruijter
Pauline Slot

Eerste druk

Noordhoff Uitgevers

Hoe schrijf ik een betoog?

Handleiding voor overtuigen
met tekst

**Willem Koetsenruijter
en Pauline Slot**

Eerste druk

Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Designers Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: iStockPhoto

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

0 / 13

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2013 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-85199-6

ISBN 978-90-01-73006-2

NUR 113

Inhoud

Inleiding 5

1 De kracht van het betoog 9

- 1.1 Het betoog is een mooi alternatief voor op de vuist gaan 10
- 1.2 Een slecht betoog schrijven is niet moeilijk 11
- 1.3 In een discussie zijn twee verschillende houdingen mogelijk 13

2 Ken de setting van je betoog 17

- 2.1 De setting bepaalt de mate van commitment 18
- 2.2 Beproefde structuren bieden houvast 18
- 2.3 De stijl moet bij de setting passen 19

3 Weet waar je invoegt in de discussie 23

- 3.1 Soms doe je met een betoog de openingszet 24
- 3.2 Soms ben jij degene die als eerste reageert 26
- 3.3 Vaak zijn al veel zinnen gedaan 27
- 3.4 Elke positie heeft gevolgen voor het betoog 28

4 Formuleer een helder standpunt 33

- 4.1 Een helder standpunt is niet te algemeen 34
- 4.2 Een helder standpunt strekt niet te ver 36
- 4.3 Een helder standpunt laat zien dat het feitelijk, waarderend of sturend is 37

5 Ken de basisvorm van argumentatie 43

- 5.1 De eenvoudigste argumentatie bestaat uit drie delen 44
- 5.2 Er zijn vijf soorten verbanden tussen standpunt en argument 47

6 Breid je argumentatie uit 53

- 6.1 Een argument kan ook weer ondersteuning nodig hebben 54
- 6.2 Vaak heb je meerdere hoofdargumenten nodig 56
- 6.3 Soms heb je een speciale combinatie van argumenten nodig 57
- 6.4 Een argumentatiestructuur helpt om overzicht te houden 59

7 Zoek je argumenten 63

- 7.1 Bepaalde standpunten vragen om bepaalde argumenten 64
- 7.2 Vaste vragenets geven houvast 66
- 7.3 Argumentatie verzamelen vergt focus 70

8 Selecteer je argumenten 75

- 8.1 De eerste keuze betreft de hoeveelheid argumenten 76
- 8.2 De tweede keuze betreft de overtuigingskracht 78
- 8.3 De derde keuze betreft tegenargumenten 80
- 8.4 Tot slot check je nog eens de geldigheid 81

9 Verwerk je argumentatie in een helder en aantrekkelijk betoog 83

- 9.1 Het standpunt staat in het begin (en aan het eind) 84
- 9.2 Argumenten zijn als zodanig herkenbaar 86
- 9.3 Informatie en argumentatie zijn duidelijk gescheiden 89
- 9.4 De stijl is zo persoonlijk, afwisselend en concreet als kan 90

10 Doorzie de trucs van je tegenstanders 97

- 10.1 Hoe bepaal je het verschil tussen goed en slecht? 98
- 10.2 Snoer je discussiepartner niet de mond 99
- 10.3 Verdedig je mening met relevante argumenten 102
- 10.4 Houd je bij het huidige verschil van mening 105

Checklist 107

Oefeningen 109

Over de auteurs 118

Register 119

Inleiding

Wisselwerking tussen inzicht en toepassing

Wat moet je kunnen om een goed betoog te schrijven, van recensie tot beleidsnotitie, van bezwaarschrift tot opiniestuk? Heel wat, is onze ervaring. Je moet weten hoe standpunten en argumenten zich tot elkaar verhouden, en deze kritisch kunnen toetsen. Dat vergt analytisch inzicht. Maar je moet ze ook kunnen onderbrengen in een heldere en leesbare tekst. Dat vergt praktische vaardigheid.

Inzicht en vaardigheid liggen in dit geval dicht bij elkaar: wie hoofdargumenten kan onderscheiden, zal sneller op de gedachte komen ze elk een eigen alinea of paragraaf te geven. En daar is de lezer dan weer blij mee: die ziet meteen wat de hoofdpunten zijn waarop het standpunt gebaseerd is.

Met deze wisselwerking tussen inzicht en praktische vaardigheden als uitgangspunt hebben we dit boek geschreven. In ieder hoofdstuk komen er steeds een paar aan bod. Als je de inzichten en tips onder elkaar zet en ze ook nog toepast, is de kans dat je een goed betoog schrijft een stuk groter geworden.

In de behandeling van de stof stellen we het schrijven van een betoog voor als een lineair proces: alsof je een reeks stappen in een vaste volgorde doorloopt. In werkelijkheid gaat het meestal niet zo, maar zo'n volgorde helpt wel om te doorzien wat er allemaal van je verwacht wordt, als schrijver van een betoog.

Het boek sluit af met een checklist waarin de belangrijkste inzichten en vaardigheden staan samengevat. Ook vind je achterin het boek een reeks oefeningen. Uitwerkingen voor de docent staan op de website die bij het boek hoort. Daar zijn ook aanvullende oefeningen en meer voorbeeldbetogen te vinden.

Vier competenties om te ontwikkelen

Dit boek draagt bij aan het ontwikkelen van vier competenties op het gebied van informatieverwerking en schrijfvaardigheid (www.floor.nl/management):

Schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid. Gedrag dat daarbij hoort is helder en begrijpelijk Nederlands schrijven, een duidelijke structuur hanteren in geschreven teksten en beknopt en *to-the-point* schrijven. Dat komt allemaal aan bod.

Informatieanalyse. Met name het leggen van verbanden tussen gegevens, de kern uit een veelheid aan informatie genereren, ordening aanbrengen in

complexe informatie en deze toegankelijk maken voor anderen zijn als vaardigheden onmisbaar bij het schrijven van een betoog.

Overtuigingskracht. Betogen zijn er bij uitstek op gericht anderen te overtuigen van een standpunt en instemming te krijgen met plannen, ideeën of maatregelen. Een goed betoog weet anderen met deugdelijke argumenten voor standpunten te winnen.

Probleemanalyse. Een deel van het succes van het schrijfwerk komt neer op de vraag of de schrijver in staat is problemen te signaleren, belangrijke informatie te herkennen en verbanden te leggen tussen gegevens. Ook moet hij of zij weten welke informatie vereist is om zicht te krijgen op het probleem en oorzaken te benoemen.

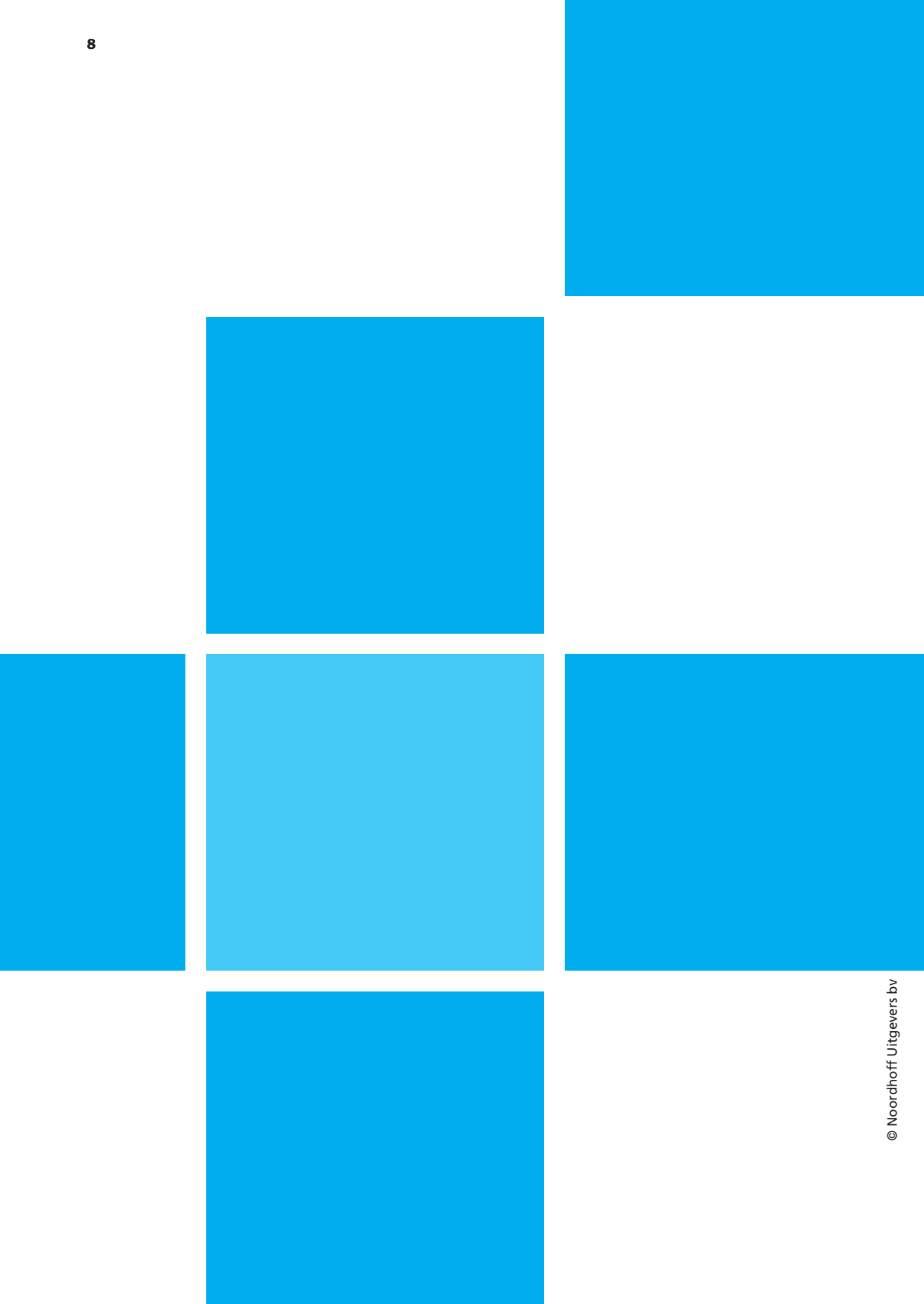
We reiken de inzichten aan om deze competenties tot ontwikkeling te brengen. Hoewel de accenten per hoofdstuk kunnen verschillen, komen alle vier de competenties in alle hoofdstukken aan bod.

De opvolger van een veelgebruikte methode

In 1989 verscheen *Het schrijven van betogen*, dat daarna nog eens flink werd herzien, en dat tot 2013 op tal van opleidingen is gebruikt. Het boek dat je nu in handen houdt is de opvolger van deze klassieker: vrolijk en persoonlijk geschreven, en profiterend van onze ervaringen in ruim 20 jaar beroepspraktijk.

Nog steeds bieden we studenten een bondige introductie in argumentatietheorie en betogen. Daarnaast geven we de beste tips voor een soepele schrijfstijl, het online en offline zoeken van argumenten, en het herkennen van geniepige discussietrucs. Ook delen we de nieuwste inzichten over hoe mensen in de praktijk omgaan met verschillen van mening.

1

De kracht van het betoog

- 1.1 Het betoog is een mooi alternatief voor op de vuist gaan
- 1.2 Een slecht betoog schrijven is niet moeilijk
- 1.3 In een discussie zijn twee verschillende houdingen mogelijk

Wat is het nut van een schriftelijk betoog bij een verschil van mening? Daarover gaat het in dit inleidende hoofdstuk. We bespreken de voordelen van een strijd met woorden in plaats van daden, en de voordelen van een tekst als discussiemiddel. Ook komt het verschil aan bod tussen ten koste van alles winnen en overtuigen met argumenten.

Doel

Als je dit hoofdstuk hebt gelezen weet je wat een betoog is, en begrijp je het belang van discussiëren met teksten. Ook ken je de uitgangspunten van de retorische en de dialectische school.

1.1 Het betoog is een mooi alternatief voor op de vuist gaan

De wereld is vol van onderwerpen om over te discussiëren. Zijn *sequels* van films altijd slechter dan hun succesvolle voorgangers? Leidt het vrijgeven van tandartstarieven tot goedkopere zorg, of gaat het net zo als in de taxi-branche: een duurder product, dat ook nog eens minder goed is? De mogelijkheden om van mening te verschillen zijn eindeloos.

Ook de manier waarop we met elkaar in debat gaan vertoont veel variatie. Mondeling, schriftelijk, online, offline, in een boek, in een tweet, formeel, informeel, in een vaste procedure of juist volkomen losgeslagen: het kan allemaal. Toch hebben al deze pogingen om een verschil van mening uit de wereld te helpen iets gemeen: dat we het verbaal doen. Daarin onderscheidt het debat zich van de *freefight*: je probeert er met woorden uit te komen.

GEEN DADEN MAAR WOORDEN

Soms lopen meningsverschillen zo hoog op dat er niet meer wordt gesproken, maar slechts geknokt en geïntimideerd. Geweld is een krachtig middel: dat blijkt wel uit het voorbeeld van de verstoorde discussie hieronder. Gelukkig won uiteindelijk toch het woord. Dit boek beperkt zich tot verbale, schriftelijke discussies. Daar komt de politie zeer zelden aan te pas.

Radicale moslims verstoren bijeenkomst in debatcentrum Amsterdam

Bij het debat spraken Dibi en de Canadese schrijfster en liberale moslima Irshad Manji over modernisering van de islam. Zo'n twintig radicale moslims, vermoedelijk van de beweging Sharia4belgium, riepen leuzen als 'Allah Akhbar' en gooiden met eieren. Ook zou Manji zijn bespuugd. Aanwezige agenten hebben tijdens de bijeenkomst moeten ingrijpen door de extremisten uit de Balie te verwijderen [...]. Volgens Dibi had de politie hen eerder gevraagd het podium te verlaten, maar gaven zij aan dit verzoek geen gehoor. Na het incident is het debat verder gegaan.

Bron: NRC, 7 december 2011

Die beperking van de strijd tot het verbale domein heeft grote voordelen: er worden geen fysieke wonden geslagen, en het is niet het recht van de sterkste dat geldt. De meest agressieve vormen van pressie en intimidatie worden zo dus buiten de deur gehouden. Minstens zo belangrijk is de mogelijkheid om je bijdrage van een *inhoud* te voorzien. Wie woorden gebruikt, kan een echte gedachtewisseling op gang brengen. Dat biedt de mogelijkheid om op termijn gezamenlijk conclusies te bereiken, en nieuwe kwesties te bespreken.

VAN KWESTIE NAAR CONSENSUS

Wanneer we inhoudelijk met elkaar debatteren, is het mogelijk om op den duur overeenstemming te bereiken. Kennis wordt te boek gesteld en vermeerderd zich, standpunten worden onderbouwd, en uiteindelijk kan er op veel punten consensus ontstaan.

Veel van de zaken die wij tegenwoordig algemeen aanvaarden, zoals dat de aarde een bol is en dat slavernij niet thuishoort in een beschaafde samenleving, zijn ooit de inzet van felle debatten geweest, waarbij ook geweld niet werd geschuwd. Inmiddels zijn die discussies gesloten.

Over veel van de kwesties die nu nog ter discussie staan zal in de toekomst waarschijnlijk ook consensus ontstaan. Zo zullen we vast meer helderheid krijgen over de mate van klimaatverandering en onze rol daarin, en zal het openstellen van het huwelijk voor paren van gelijk geslacht op steeds meer plekken in de wereld aanvaardbaar gevonden worden.

1.2 Een slecht betoog schrijven is niet moeilijk

Bijdragen aan een gedachtewisseling kun je het meest uitgebreid en onderbouwd doen in een schriftelijke tekst – wat wij in het vervolg ‘een betoog’ zullen noemen. In een betoog verdedig je een standpunt door daar argumenten bij te geven.

Een standpunt is een mening die ter discussie staat, argumenten geef je om de juistheid of wenselijkheid van wat je hebt beweerd te onderbouwen, met als doel anderen te overtuigen. Standpunten en argumenten zijn in feite niet meer dan zinnen die in de context van een betoog een specifieke functie of *strekking* hebben.

Daarin zijn standpunten en argumenten overigens niet uniek. Alle zinnen die we uitspreken of opschrijven hebben een functie in de communicatie. Als we die functie niet begrijpen, gaat er iets mis in de interactie. Neem een eenvoudige uiting als ‘Jij gaat ook mee op survivalweekend’. Inhoudelijk gesproken zo klaar als een klontje, als je de grammatica en de woorden kent. Maar wat is de functie van die zin in de communicatie? Die kan verschillen:

Vraag: Jij gaat ook mee op survivalweekend?

Voorspelling: Je denkt nu nog dat je thuis zult blijven, maar ik voorspel je: jij gaat ook mee op survivalweekend.

Order: Ik wil er niets meer over horen: jij gaat ook mee op survivalweekend.

Uitdaging: Kom op joh, jij gaat ook mee op survivalweekend!

Je ziet dat de context hier bepaalt hoe je de zin moet begrijpen. In een bepaalde context kan dezelfde zin ook als standpunt of argument fungeren:

Standpunt: Jij gaat ook mee op survivalweekend. Als puntje bij paaltje komt doe je dat immers altijd.

Argument: Het survivalweekend wordt vast leuk, want jij gaat ook mee.

De zin krijgt de functie van standpunt als er een argument op volgt (te herkennen aan 'immers'), maar fungeert juist als argument wanneer hij gebruikt wordt om een standpunt te ondersteunen (wat je kunt zien aan 'want').

Het maakt niet uit of de communicatie mondeling of schriftelijk is: de context bepaalt altijd de functie van een zin. Toch zijn er wel redenen om bij allerlei kwesties te kiezen voor de schriftelijke variant – niet omdat de strekking dan duidelijker wordt, maar omdat de *inhoud* dan meer complexiteit kan verdragen.

Het schrijfproces geeft je immers de gelegenheid om na te denken en bestaande kennis in te brengen in je betoog. Ook kan het je helpen om niet boven je theewater te raken van de provocerende opmerkingen van je tegenstander, maar rustig en strategisch te blijven opereren. Schrijven kan ook voorkomen dat je de draad kwijtraakt (iets wat in mondelinge discussies gemakkelijk gebeurt). Natuurlijk kun je schriftelijk ook flink de weg kwijtraken, maar de kans is wel minder groot. Opschrijven ontlast je geheugen, en stelt je in staat om te bouwen op de dingen die je al had genoteerd.

Een schriftelijk betoog is natuurlijk niet in elke situatie nodig. Conflicten over emotionele zaken kun je meestal beter oplossen met praten. De interactie gaat dan sneller en je kunt beter inspelen op wat je van de ander hoort. Vriendschappen of relaties waarin je over emotionele kwesties per mail of brief communiceert verkeren meestal al in de gevarencône.

Ook eenvoudige kwesties zijn mondeling prima af te doen ('Ga jij voor vijven nog even naar de stomerij?' 'Nee, ik kan niet, ik heb een overleg.'). Maar wordt het intellectueel gezien wat ingewikkelder, of wil je er werkelijk iets moois van maken, dan is opschrijven nog steeds een beproefd middel. In dit boek willen we laten zien hoe je een helder, aantrekkelijk en overtuigend betoog kunt schrijven.

KORT DOOR DE BOCHT

*Dat schriftelijke betogen niet per definitie inhoudelijke diepgang vertonen zien we in deze bespreking van de film *The Radiant Child* van de filmer Jean-Michel Basquiat. We moeten toegeven: de film wordt op relevante punten getoetst, en de schrijver vraagt weinig van onze kostbare tijd. Maar we kunnen niet nagaan waaróm het acteerwerk onder de maat is en wát er dan niet deugt aan het verhaal en de personages, en het eind. Overigens hebben we de krachttermen uit het origineel vervangen door het woord 'waardeloos'. Desgewenst kun je dit zelf weer terugvertalen naar een minder diplomatieke versie.*

Waardeloze film, niet kijken, geen verhaal, te kort, waardeloos acteerwerk, waardeloze shots, waardeloos verhaal, waardeloze personages, waardeloos eind. Waardeloos.

Idealiter geeft de schrijver van een betoog meer onderbouwing voor een standpunt dan in de ultrakorte recensie uit het voorbeeld. Hoewel mensen lang niet zo rationeel zijn als we vaak denken, kunnen argumenten zeker helpen om te overtuigen. Maar daar komt wel het nodige bij kijken. Een tekst schrijven die onbegrijpelijk is en die geen mens op andere gedachten

brengt is niet zo moeilijk. Helder denken – en goed argumenteren is in essentie niet meer dan dat – en die gedachten goed opschrijven: dat moet je leren.

EEN GEDACHTEGANG ONTWIKKELEN

Een schriftelijk betoog, of het nu een boek van vijfhonderd pagina's of een A4'tje betreft, vergt een inspanning van zowel de schrijver als de lezer. Er wordt immers een redeneerlijn in uitgerold die om lineaire aandacht vraagt. Dat is wat anders dan associatief doorklikkend van het ene naar het andere onderwerp gaan.

Associatief te werk gaan heeft zeker voordelen: je stuit soms op interessante, onverwachte informatie en ziet misschien nieuwe verbanden. Maar het kan ook leiden tot een gebrek aan focus. En wie een mening wil bepleiten of beoordelen moet inzicht hebben in de argumentatieve verbanden die kenmerkend zijn voor een betoog. Daarvoor moet je een tekst aankunnen waarin de gedachtegang stap voor stap wordt uiteengezet, en waarin alle informatie geselecteerd is om het standpunt te onderbouwen.

1.3 In een discussie zijn twee verschillende houdingen mogelijk

Wie besluit een betoog te schrijven, kiest ervoor om niet op de vuist te gaan. Maar ook dan staan nog constructieve en minder constructieve opties open. Met welke inzet ga je eigenlijk aan de slag? Wat wil je bereiken met je inspanning? Daarin zijn twee scholen te onderscheiden, de retorische en de dialectische.

De retorische school zegt: 'Doel van mijn betoog is om met inzet van alle effectieve verbale middelen die ik kan bedenken mijn gelijk te halen.' De dialectische school zegt: 'Doel van mijn betoog is om gezamenlijk op een redelijke manier een meningsverschil op te lossen.' De eerste school kiest dus het perspectief van één partij in de discussie, en bedenkt zo nodig een verbale list om die te laten winnen. In de tweede benadering streef je naar een discussie waarin argumenten de doorslag geven. Het gaat er niet om dat een van beiden wint. Idealiter zijn de partijen het aan het eind eens geworden, en wel op inhoudelijke gronden.

Wij gaan hier uit van een coöperatieve discussiehouding. Die geeft meer kans dat het beste idee komt bovendrijven, en dat de gedachtevorming telkens een stap verder komt. We zien het betoog dus als een zet in een discussie die erop gericht is om op een redelijke manier een meningsverschil op te lossen. Daarmee sluiten we aan bij de argumentatietheorie van de Amsterdamse onderzoekers Frans van Eemeren en Rob Grootendorst.

In werkelijkheid – dat weten wij natuurlijk ook wel – zijn discussies vaak helemaal niet gericht op het rationeel oplossen van meningsverschillen. Veel debatten zijn niet meer dan een opeenvolging van monologen. Elke partij is vooral bezig met zijn eigen bijdrage, en luistert hoogstens naar de ander om die dadelijk des te harder onderuit te halen. Uit onderzoek naar

vergaderingen weten we bijvoorbeeld dat mensen die iets willen gaan zeggen al minuten van tevoren niet meer naar de andere sprekers luisteren. En na afloop missen ze ook nog hele stukken, zo zijn ze bezig hun eigen bijdrage nog eens de revue te laten passeren ('Had ik het niet anders moeten zeggen, en wat betekende die strakke blik van Renske?'). Ook in schriftelijke betogen kunnen mensen vooral bezig zijn om te laten zien hoe goed ze het allemaal weten.

Toch zetten wij hier in op een inhoudelijke uitwisseling. In dat geval hebben de deelnemers wel tegengestelde meningen, maar staan ze ook open voor elkaars argumenten. En ze zijn niet te beroerd om zich af te vragen of hun standpunt nog wel houdbaar is, als de voors en tegens eenmaal op tafel liggen. Zonder onmogelijke idealen na te streven, dragen we graag bij aan betogen waarin de inhoud centraal staat.

Wel zullen we in het laatste hoofdstuk een aantal retorische technieken bespreken. Zo past het niet om de tegenpartij een radicale mening in de schoenen te schuiven die deze helemaal niet heeft geuit, om dat gefingeerde standpunt vervolgens des te gemakkelijker onderuit te halen.

Toch kan het goed zijn om veelgebruikte trucs te kennen: niet per se om ze zelf in te zetten, maar vooral om het in de gaten te hebben als anderen hun gelijk proberen te halen met zwaar aangezette retorische middelen. Daar kun je dan je voordeel mee doen in je eigen bijdrage. Je kunt bijvoorbeeld flauwe manipulaties aan het licht brengen, of niet ter zake doende argumenten afservieren.

Heb ik dit hoofdstuk goed genoeg gelezen?

- Geef een definitie van het betoog.
- Waarom vinden de auteurs van dit boek een dialectische houding te verkiezen boven een strikt retorische?
- Wat is het verschil tussen strekking en inhoud?